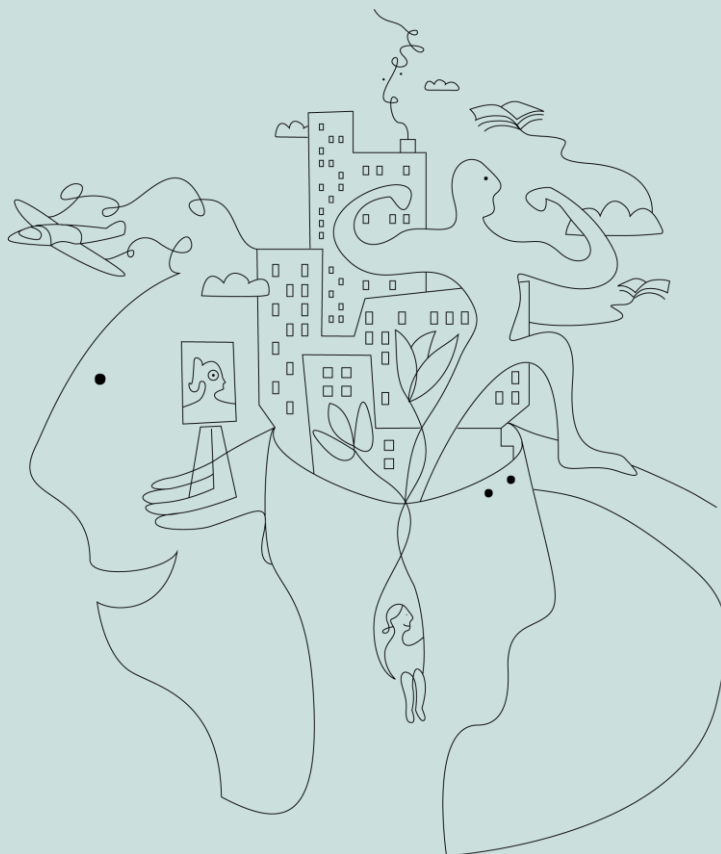

**_UPPFÖLJNINGSSTUDIE AV FOU NORDVÄST
PÅ UPPDRAG AV FÖRENINGEN MASKROSBARN**

EXTRAVUXEN – IMPLEMENTERING OCH ERFARENHETER

BAHARAN KAZEMI

Extravuxen - implementering och erfarenheter

Uppföljningsstudie av FoU Nordväst på uppdrag av föreningen
Maskrosbarn

© FoU Nordväst och författaren 2022

ISBN: 978-91-89681-60-6

FoU Nordväst är ett kunskapscentrum för socialtjänsten i nordvästra
Stockholms län.

FoU Nordväst is a Research and Development center for the social
services of the northwestern municipalities of Stockholm County,
Sweden.

För ytterligare information: www.fou-nordvast.se

Innehåll

_Sammanfattning	4
_Inledning	6
_Bakgrund och tidigare forskning	8
Inledning	8
Kontaktinsatser för barn och unga	9
_Metod	10
Syfte och mål med studien	10
Målgrupp och avgränsningar	10
Tillvägagångssätt: intervju och enkät	11
Etiska aspekter och metoddiskussion	12
_Resultat	14
Implementeringsprocessen	14
Upplevelse av insatsen	22
_Avslutande reflektion	36
_Referenser	38
_Bilagor	40
Bilaga 1. Tabeller	40
Bilaga 2. Intervjumallar	46
Bilaga 3. Informationsbrev	48

_Sammanfattning

Insatsen Extravuxen har utvecklats av föreningen Maskrosbarn och implementerats i flera kommuner. I den här uppföljningsstudien undersöks dels implementeringsprocessen, dels de inblandades upplevelser och tankar om insatsen. Genom enkäter till ungdomar, fokusgruppssamtal med socialtjänstens medarbetare och enskilda intervjuer med vuxna som haft uppdrag som Extravuxen, presenteras en samstämmig bild av en ny insats under utformning, där de flesta är positiva, men där några aspekter lyfts som kan göra insatsen tydligare och vara hjälpsam för nya kommuner som tar de första stegen in i implementeringsprocessen.

Både Lidköpings kommun och Borås kommun initierade implementeringen av insatsen Extravuxen under 2020. Den pågående corona-pandemin och restriktioner gällande fysiska möten innebar inledningsvis svårigheter, både att rekrytera uppdragstagare och att starta igång insatsen med ungdomar. Medarbetare som varit involverade i processen beskriver dock att det gått bra på så vis att de fått stöd från föreningen Maskrosbarn och att rekryteringen, om än tidskrävande, i vissa fall även har bidragit till att nya uppdragstagare kunnat hittas till socialtjänstens andra kontaktinsatser. Vidare beskrivs en förändrad syn på insatser till barn och unga till följd av de tillfällen till reflektion som implementeringsprocessen innefattat. Från att ha varit fokuserade på tidsbegränsade insatser med syfte att förändra beteenden, beskriver flera medarbetare den här insatsen som ett tillskott till barnets vardag, en skyddsfaktor som är tänkt att finnas kvar över tid. Insatsen beskrivs samtidigt som mer inriktad på behandling än vanliga kontaktpersoner, vilket ställer andra kompetenskrav på uppdragstagare.

En relevant frågeställning är vilken målgrupp som kan vara aktuell för insatsen Extravuxen och vilka vuxna som kan vara lämpliga uppdragstagare. I fokusgruppsintervjuerna diskuteras ungdomar utifrån brister i hemmiljön och egna svårigheter eller beteendeproblem. Det råder samstämmighet om att insatsen främst är inriktad mot ungdomar med brister i hemmiljön – de som skulle fallit inom ramen för §2 LVU om ett omhändertagande varit aktuellt. Detta då det ställs en del krav på delaktighet, eget ansvar och förmåga att planera och ta till sig av insatsen. Samtidigt

finns en öppenhet kring att även inkludera ungdomar med egen problematik, såsom missbruk eller psykisk ohälsa, såvida det inte är alltför omfattande, då andra insatser kan vara mer lämpliga. Vidare diskuteras kriterier för att ta uppdrag som Extravuxen. Där framkommer att socialtjänstens medarbetare hittills inte rekryterat yngre sökande eller studenter, utan riktat in sig mot personer med professionell erfarenhet inom socialt arbete eller pedagogik samt lite äldre personer med en möjlighet att erbjuda övernattningar och den flexibilitet och tillgänglighet som är tänkt att prägla insatsen.

Två intervjuer har gjorts med personer som har uppdrag som Extravuxen. Deras erfarenheter skiljer sig delvis åt, då ungdomarna de mött har olika bakgrund och omständigheter som gjort att de blivit aktuella inom den sociala barnavården. Det som är gemensamt är att de lyfter vikten av relationsskapande och att det är avgörande för insatsens utfall att matchning mellan ungdom och Extravuxen görs på ett bra sätt.

Studiens enkät-del fick ett bortfall och endast 4 av 7-8 ungdomar har besvarat den. Det innebär att ungdomarnas perspektiv delvis inte finns med i studien. Utifrån det begränsade underlag som finns diskuteras i slutet av resultat-avsnittet att ungdomarna placerar sig på medelnivå i självskattningsskalor som rör hur insatsen har påverkat deras mående. Det har vare sig blivit bättre eller sämre. Däremot uppger samtliga att de med hjälp av den här insatsen har sett sig sedda/lyssnade på. De uppger även att de fått ökade kunskaper som hjälper dem i vardagen, samt kunskap om var de kan vända sig för att få hjälp.

_Inledning

Maskrosbarn är en barnrättsorganisation som sedan 2005 arbetat med att stötta barn mellan 13 och 19 år vars föräldrar har ett missbruk, psykisk sjukdom eller som utsätter dem för våld. I deras opinionsarbete har de bland annat drivit att barn ska kunna ta del av öppna insatser utan vårdnadshavares samtycke, samt att barns vårdnadshavare/föräldrar ska kunna tvingas till öppenvårdsinsatser via socialtjänsten (*Remissyttrande: Öppna insatser utan samtycke, Dnr: S2019/04727*).

I en intervjustudie framtagen av föreningen Maskrosbarn, beskriver barn och ungdomar som är medlemmar i föreningen sina erfarenheter av socialtjänstens insatser (*Jag är bara en påse pengar, Maskrosbarn 2016*). Här framkommer önskemål om större delaktighet i kontaktinsatser; att få vara med och planera och bestämma i högre grad. Deltagarna beskriver också att de upplever kontaktinsatserna som för lite och för sent, att de beviljats kontaktfamilj men själva önskat bli placerade i familjehem (aa s. 30). Frågan om glappet mellan öppna insatser och placering av barn är något som föreningen Maskrosbarn därefter har arbetat med genom projektet ”Mellanrummet”. Utfallet av det här projektet blev att en ny insats designades: Extravuxen.

Insatsen Extravuxen liknar kontaktinsatser på så sätt att det är en öppenvårdsinsats för barn, och framförallt ungdomar som bor hemma. Ungdomen matchas med en vuxen. Till skillnad från en kontaktperson, kan ungdomen vid behov övernatta hos sin Extravuxen. Det är ungdomen som själv definierar det här behovet. Insatsens utformning, när och hur man träffas och vad man gör, är tänkt att vara mer flexibelt än andra kontaktinsatser. Ungdomen ska kunna ta kontakt med kort varsel och framförallt vara delaktig i högre grad i planeringen. Detta utifrån vad som framkommit som önskemål från barn och ungdomar i rapporten från 2016.

Under 2020 påbörjades arbetet med att implementera insatsen Extravuxen i Lidköpings kommun i Borås kommun. Processen att implementera insatsen skiljer sig från andra projekt som Maskrosbarn har drivit, på så vis att kommunerna inte köper in en extern insats, utan bygger upp en egen struktur för att tillhandahålla insatsen i sin organisation. En projektledare från Maskrosbarn håller i implementeringsarbetet genom utbildning och handledning av den projektgrupp på kommunen som sedan förankrar insatsen i organisationen. Samtal med fler kommuner om att påbörja ett implementeringsarbete har initierats av Maskrosbarn – eller att kommuner tagit kontakt med föreningen och visat intresse. Utifrån detta

har föreningen Maskrosbarn gett FoU-Nordväst i uppdrag att följa upp de befintliga erfarenheterna och dokumentera dessa, både vad gäller insatsens utformning och implementeringsprocessen. Arbetet med inhämtning av information har pågått under 2021 och 2022. Under projekttiden har den pågående Corona-pandemin periodvis varit intensiv och inneburit restriktioner. Under vissa perioder har det varit mer möjligt med fysiska träffar. Följande möten har varit centrala under datainsamlingsprocessen:

- Möte med referensgrupp av ungdomar (digitalt).

En grupp ungdomar (deltagare i Maskrosbarns sociala verksamhet) deltog som en referensgrupp och gav synpunkter på utformningen av den enkät som sedan delats ut till samtliga ungdomar som har en Extravuxen.

- Möte med projektgrupperna i Lidköping och Borås (digitalt).
- Forskare från FoU-Nordväst presenterades vid digitalt möte med projektgrupperna för att presentera studiens upplägg och syfte.
- Fokusgruppsintervju, Borås (digitalt).
- Fokusgruppsintervju, Lidköping (fysiskt möte).
- Observation vid handledningsmöte Maskrosbarn-Lidköpings kommun.
- Ungdomar fyller i enkät (åtta tillfrågade, fyra som fyllt i).
- Telefonintervjuer med extravuxna (fyra tillfrågade, två som tackat ja).

I den här rapporten redogörs för de centrala teman som tagits upp under dessa olika moment. Intervjuerna har transkriberats och analyserats tematiskt. All medverkan har avidentifierats på individnivå, men att det är de två aktuella kommunerna det gäller har inte anonymiserats, eftersom en enkel sökning på internet kan visa att det endast är just dessa två kommuner som är aktuella för den här insatsen under den aktuella perioden. Resultaten redovisas därför inte som en jämförelse mellan två kommuner, utan som en sammanställning, för att i möjligaste mån skydda deltagarnas integritet.

_Bakgrund och tidigare forskning

INLEDNING

Barn och unga har rätt till en trygg och säker uppväxt. När barn och unga riskerar att fara illa och utvecklas ogynnsamt har socialnämnden ett ansvar att säkerställa att de får skydd och stöd, vilket regleras genom Socialtjänstlagen (2001:435). När barn placeras utanför det egna hemmet sker ett omfattande ingrepp från samhällets sida. Inom det sociala arbetets praktik finns sedan 1960-talet en ambition att undvika placeringar om de inte är absolut nödvändiga, utan att istället arbeta med förebyggande insatser och stöd till familjen i hemmet (Ahlgren 2007). Sedan 90-talet har arbetet med att utveckla öppenvårdsinsatser intensifierats, dels för att undvika dyra dygnsplaceringar, dels utifrån den kritiserade institutionsvården (Forkby 2005). För barn som befinner sig i dysfunktionella hemmiljöer där placering inte är aktuellt men stödbehov finns, kan behovsprövade stödinsatser via socialtjänstens öppenvård beviljas, vilket organiseras olika beroende på kommun. Vanliga insatser är familjebehandling, kontaktinsatser och samtal för barn, t ex Trappansamtal. Forskning om öppenvårdsinsatser visar att det kan ha positiva utfall för den enskilde, samt i vissa fall innebära att placering utanför hemmet inte behövs eller behövs under en kortare tid (Stattin mfl 2015; Neander & Mothander 2015). Det finns dock även forskning som visar att barn inte alltid får det stöd de behöver. Efter att brister i vårdkedjan, från utredning till insats och uppföljning av behandlingen har påtalats av ett antal aktörer, såsom barnombudsmannen och IVO, har regeringen nu tillsatt en särskild utredning för att granska den sociala barnvården (Barn och unga i samhällets vård, Dir. 2021:84).

Det här är således ett fält där det pågår debatt och förändring, både på en professionsnivå och på politisk nivå med förändrad lagstiftning. För att förstå insatsen Extravuxen och det sammanhang den implementeras in i, är det därför relevant med en kort forskningsöversikt gällande befintliga öppenvårdsinsatser som är jämförbara.

KONTAKTINSATSER FÖR BARN OCH UNGA

Insatsen kontaktperson har under flera årtionden varit väl använd och uppskattad av såväl brukare som socialsekreterare och politiker (Brännström & Vinnerljung 2014). Trots det finns det forskning som visar att insatsen inte minskar riskerna för ogynnsam utveckling på lång sikt (ibid). Tidigare forskning visar att kontaktfamilj ofta används för yngre barn medan kontaktperson används för tonåringar (Andersson & Bangura Andersson 2001). Då är det ofta en man som är kontaktperson och det är också belagt att barn och unga med invandrarbakgrund i lägre grad än andra jämnåriga beviljas insatsen (ibid).

En studie som genomfördes i Stockholm på 90-talet visade att barn och unga som beviljades kontaktinsatser ofta hade en allvarlig social problematik i sin hemmiljö (Sundell 1994). Det finns vidare studier som visar att barn som beviljats kontaktinsatser i högre grad än andra jämnåriga vid något tillfälle också placeras utanför det egna hemmet. Bland barnen som haft kontaktfamilj/-person när de var 0-2 år blev 16 procent placerade i dygnsvård någon gång under förskoleåren. I gruppen som haft samma insats under förpuberteten kom 21 procent i dygnsvård under tonåren, drygt vart femte barn (Vinnerljung & Franzén 2005). Vad dessa studier inte säger är hur det hade blivit för dessa barn utan kontaktinsatser. Det vill säga, det saknas underlag för att diskutera kontaktinsatsers effekt som förebyggande insats för att undvika placeringar.

_Metod

Den här rapporten består av flera delstudier där vi har undersökt frågan om insatsen Extravuxen genom att samla in erfarenheter av samtliga berörda: socialtjänstens medarbetare, uppdragstagare och ungdomarna själva. Genom den här trianguleringen har vi kunnat belysa olika aspekter av insatsen. Ungdomarna på mottagarsidan kan tänkas sakna insikter kring implementeringsprocessen, men veta desto mer om hur insatsen har upplevts av dem – de som är centrala för dess utformande. Genom att inkludera en referensgrupp av ungdomar som inte har personlig erfarenhet av insatsen, har vi kunnat anpassa enkäten efter målgruppen utan att färgas av just de mottagande ungdomarnas personliga bild av insatsen. Samarbetet mellan forskare och projektledare på Maskrosbarn har också varit avgörande för studiens design, eftersom allt från detaljfrågor till upplägget i stort har processats i gemensam dialog.

Två kommuner har medverkat: Borås och Lidköping. Varje kommun har lite olika funktioner representerade i den projektgrupp som ansvarar för implementeringsarbetet. Det innebär att deltagarna i fokusgruppsintervjuerna haft lite olika arbetsbeskrivningar. Men projektgrupperna har bestått av socialsekreterare, familjehemssekreterare och gruppchef.

SYFTE OCH MÅL MED STUDIEN

Syftet med projektet är att med fokus på kvalitativ data beskriva implementeringen av insatsen Extravuxen i kommunerna. Det handlar om att redogöra för ungdomars och stödpersoners upplevelse av insatsen, samt analysera eventuell påverkan på andra förhållanden i kommunerna, som exempelvis samverkan. Vidare faller det inom uppdraget att utveckla en struktur för systematisk uppföljning av insatsen.

Det övergripande målet med utvärderingen är att ta fram kunskap om insatsen Extravuxen, både med fokus på effekter för barnets mående och livssituation, och på socialtjänstens arbete med målgruppen barn och ungdomar.

MÅLGRUPP OCH AVGRÄNSNINGAR

Målgrupp

Ungdomar 13-18 år som tar del av insatsen Extravuxen

Socialsekreterare och annan relevant personal inom kommunerna (projektgrupp)

Personer med uppdrag som Extravuxna

Avgränsningar

Utvärderingen fokuserar på insatsen Extravuxen och hur den har implementerats i de två kommunerna Lidköping och Borås.

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT: INTERVJU OCH ENKÄT

Den här uppföljningsstudien består till största delen av kvalitativa intervjuer i form av fokusgrupp och individuell intervju med de professionella som varit involverade i arbetet med insatsen. I det inledande stadiet övervägdes intervjuer även med ungdomar, då deras upplevelse är viktig att inkludera. Utifrån en tanke om att dessa ungdomar redan träffar många professionella som ställer frågor om deras liv och situation, gjordes bedömningen att en enkät vore mer lämplig. På så sätt kunde ungdomarna även fylla i enkäten efter hand som nya matchningar gjordes och en förhoppning om att det skulle fyllas på successivt med data fanns. Det visade sig svårt att få till att ungdomarna faktiskt fyllde i den digitala enkäten. Vid tiden för sammanställning av den här studien hade totalt 10 ungdomar en pågående insats i form av Extravuxen. I enkätverktyget var 13 enkäter påbörjade, men endast tre ifyllda komplett och ytterligare en med flera svar. Efter påminnelser från socialsekreterare och med stöttning av de Extravuxna landade vi i att metodvalet kanske ändå inte varit optimalt utifrån målgruppen. Bortfallet på 6-7 av 10 i ett redan litet urval innebär att den här delstudiens resultat varken kan göra anspråk på att vara representativt eller generaliserbart. Utifrån studiens upplägg och en ambition om ungdomars delaktighet, kan det resoneras att ungdomarna ändå erbjudits att delta och därifrån valt att svara eller inte svara. De få svar som inkommit kommer ändå att redogöras för, eftersom det också finns ett etiskt dilemma i att samla in data och sedan inte använda det. Resultatet i enkätdelen ska således läsas med en stor nypa salt och tolkas mer som möjliga utsagor snarare än en "sanning" om hur det är att ha insatsen Extravuxen.

Fokusgruppsintervjuerna såväl som de individuella intervjuerna var semistrukturerade och genomfördes via fysiska möten, videosamtal samt telefon i de individuella intervjuerna. Vid fokusgruppsintervjuerna var vi två forskare som höll i samtalet. Tonvikten i samtliga intervjuer har varit på öppna frågeformuleringar där deltagaren ges utrymme att reflektera och bidra med information som hen anser är relevant (Kvale 1997). Följdfrågor har ställts vid behov. Det intressanta för studiens

syfte har varit att få beskrivningar av den egna upplevelsen, processen kring implementering och hur de intervjuade anser att insatsen har fungerat, jämfört med de initiala förväntningarna och jämfört med andra arbetssätt. Fokusgrupperna varade i ca 1 tim. De individuella intervjuerna i ca 30-45 min. Intervjuerna spelades in och transkriberades i sin helhet.

Vid bearbetning av materialet har en tematisk analys genomförts. Efter en genomläsning av samtliga transkriberade intervjuer har materialet grovindelats i två teman: implementeringsprocess och upplevelse av insatsen. Under dessa har sedan centrala begrepp identifierats, utifrån vilka texten är systematiserad. Dispositionen är således följande:

Implementeringsprocessen

- Fokusgrupper: innan uppstart, rekrytering, organisation

Upplevelse av insatsen

- Fokusgrupper: förväntningar på insatsen och utfall, den ideala målgruppen, den ideala extravuxna
- Extravuxna: relationsskapande, om ungdomarna, handledning och information
- Ungdomar: mitt mående, min förmåga

ETISKA ASPEKTER OCH METODDISKUSSION

I och med att så få ungdomar fyllt i enkäten är det resultatet möjligen missvisande eller osäkert och ska därför ses mer som exempel på möjliga upplevelser än en representativ bild för samtliga ungdomar som tagit del av den här insatsen. Här finns ett forskningsetiskt dilemma då det kan ifrågasättas syftet med att redovisa ett resultat med så stort bortfall. I följande avsnitt kommer det att diskuteras vad bortfallet står för och hur det kan förstås. Att inte använda de tre ungdomars utsagor innebär också ett etiskt ställningstagande; är det okej att samla in data och sedan inte använda det. För studiens syfte har vi ändå bedömt att tre av ca 10 är en tredjedel och därmed inte en helt obetydlig andel. Att ta del av dessa ungdomars utsagor är det underlag vi har för att inkludera deras perspektiv och då ser vi det hellre som en styrka att ha dessa enkätsvar.

Vad gäller etiska ställningstagande i övrigt är detta en verksamhetsnära uppföljning och inte en forskningsrapport av det slag som kräver etikprövning. Under arbetet har ändå hänsyn till vetenskapsrådets riktlinjer för etisk forskning tagits (Vetenskapsrådet). Samtliga deltagare samt ledningen i respektive kommunerna har informerats om studiens syfte och metod, anonymitet och möjligheten att avbryta deltagandet (SFS 2003:460).

_Resultat

IMPLEMENTERINGSPROCESSEN

Fokusgrupper: Innan uppstart

En upplevelse som flera vittnade om var att föreningen Maskrosbarn hade ordnat med förarbetet på ett sätt som underlättade för kommunens medarbetare. Det beskrevs att de kunde följa med i den utstakade planeringen, med utbildning som leddes av projektledaren från Maskrosbarn. Men att 2020 inte var ett vanligt år, utan i högsta grad präglad av pandemin, kom upp tidigt i intervjuerna:

Ja första tanken var att coronan kom och en jätteintensiv vår för oss och att vi känner att vi kanske inte kommit så långt som vi önskat men jättespännande! Och nu när jag sitter och tänker på det så, det som är så roligt i det hela det är delaktigheten, Maskrosbarns, att det är maskrosbarnen själva som initierat det och önskat det själva, att det kommer från dom själva, det är det som är så spännande, delaktigheten där att de önskat det själva. Jätteroligt men man hade önskat att man kommit litet längre.

Citatet ovan exemplifierar två centrala teman som togs upp gällande uppstart och implementering. Dels corona-pandemin som en försvårande omständighet. Dels en positiv känsla inför att samarbeta med en brukarorganisation som representerar utsatta barn. Det sker en flytande beskrivning här där föreningen Maskrosbarn, "maskrosbarnen själva" och de barn och ungdomar som är aktuella för insatser hos socialtjänsten, kopplas samman. Samarbetet med föreningen Maskrosbarn ses således som ett led att skapa ökad delaktighet för de barn som möter Socialtjänsten.

I den initiala fasen var dock inte alla odelat positiva till att implementera en helt ny insats. En deltagare tog upp osäkerhet utifrån rädslan att det skulle innebära en arbetsbörda och kanske inte matcha klienternas behov.

Nu kanske jag inte svarar på frågan igen men det som är litet spännande det är att det var ju inte Maskrosbarn som sökte upp oss utan det var våra politiker som var på någon konferens eller var dom

nu var. Dom var med på Socialchefsdagarna eller vad det nu kan ha varit och Maskrosbarn var där och presenterade sin verksamhet där så detta kom från politikerna som då sa att detta tycker vi att vi ska hoppa på och så började vi titta litet grann på vad innebär det. Nu i efterhand tänker jag jättebra. Men just då så var man ju litet grann så där att, oh nu kommer någonting från någon som inte vet så hemskt mycket om detta och vad det innebär. Sätta igång någonting här som tar mycket tid från oss. Men nu i efterhand är man ju jätteglad att politikerna nappade på detta här då så att. Men just när man hörde det och vi fick första informationen om det då var det bara så här att, nej inte en sak till! Men nu är jag jätteglad för att det just kommer utifrån politiker som inte har någon kännedom om detta. Nu är man jätteglad.

I båda kommunerna är den allmänna upplevelsen positiv, oavsett initial oro. Det kommer inte upp utsagor om stress och ökad arbetsbelastning. Däremot beskrivs det som att den nya insatsen och arbetet i de tvärprofessionella arbetsgrupperna har varit inspirerande och att även socialsekreterare som jobbar med behovsbedömningar gällande insatser har blivit positivt inställda till just insatsen Extravuxen. Det nämns till exempel att projektledaren från Maskrosbarn hjälpte arbetsgruppen att ställa kritiska frågor och reflektera över den egna verksamheten.

Men sedan tycker jag att det var bra också med Maskrosbarn, att hon liksom tvingade oss att reflektera kring vilka svårigheter ser vi och vilka hinder ser vi, vad vi var oroliga för och vad tror vi kommer att gå lätt, vad är det som är svårt i de här svårigheterna, vad kan vi liksom förebygga, för det tycker jag att man sätter ord på vissa saker för jag tror också att det finns en risk att det kan bli slitningar mellan familjehemsenheten och barn- och unga.

I citatet ovan nämns en farhåga som kan ha funnits initialt, men som vi inte noterade i själva fokusgruppsintervjuerna; nämligen att det ska uppstå slitningar mellan barnhandläggare och de rekryterande familjehemssekreterarna. När

intervjuerna genomfördes hade implementeringen pågått i ca ett års tid och det framstod snarare som att kommunikationen mellan enheter fungerade bra. Under fokusgruppssamtalen upplevde vi som forskare att det fanns en positiv energi i gruppen och att man varit nöjd över samarbetet med varandra och med Maskrosbarn.

Men jag tänker också på materialet som Maskrosbarn arbetat fram har också varit en stor del. För jag tänker att det är också som gör mycket att vi kan rekrytera till exempel, att man kan använda sig av filmerna, att det kan inspirera människor på något sätt. Det materialet har varit väldigt bra att ha. Och utifrån det lilla jag ändå har tittat på materialet från utbildningarna kan man se att det är väldigt mycket som är matnyttigt där som man kan använda sig av.

Den här typen av uttalanden återkommer, där socialtjänstens medarbetare beskriver Maskrosbarns material eller initiala utbildning som ett stöd i implementeringsprocessen. En av de avslutande frågorna i intervjumallen var vilka råd eller medskick de skulle ge till en annan kommun som överväger att implementera insatsen Extravuxen. I citatet nedan besvarar en socialsekreterare den frågan:

Om det är en som redan har tänkt att de vill pröva liksom så att avsätta tiden och prioritera det som sagt och försöka koppla det till hur är det realistiskt hur mycket man jobbar med det, alltså vart placerar vi det i våra processer, vad är stegen och men sedan tror jag att det var en smidig implementeringsprocess med Maskrosbarn. De gör ju så mycket under implementeringen och det var väldigt bra upplagt. Det var liksom väldigt, det kom i ett flöde som var väldigt naturligt. Så det tycker jag, jag är väldigt imponerad av hur dom ändå.

Även här beskrivs Maskrosbarns roll i processen i positiva ordalag. I ena gruppen tas det upp att kommunens projektledare hos Maskrosbarn har bytts ut flera gånger och att det har inneburit lite svårigheter i processen, vilket tillsammans med corona-

pandemin och administrativa svårigheter att få in insatsen i det egna systemet, har inneburit att det har tagit längre tid än vad som var planerat att gå från uppstart till rekrytering.

Sammanfattningsvis gällande den initiala fasen, beskriver deltagarna i fokusgruppsintervjuerna att de har upplevt att handhållande från föreningen Maskrosbarn, som har tillhandahållit utbildning, material och stöd i att ställa självkritiska frågor för att komma framåt i processen.

Fokusgrupper: Om rekrytering

Erfarenheterna av rekrytering ser olika ut i de två kommunerna. Eftersom det här inte är tänkt som en jämförelse mellan två kommuner, presenteras ändå resultatet i samma stycke. Det som kan sägas som en generell erfarenhet är att rekryteringen påverkades av Corona-pandemin och restriktionerna mot att ha sammankomster. Vi var nyfikna på hur rekryteringsprocesserna gått till och ställde specifika frågor om det. Deltagarna beskriver att de har hållit i informationsträffar där även föreningen Maskrosbarn har medverkat. Information om träffarna har spridits via sociala medier, via idrottsföreningar, församlingar och kommunens egen hemsida. En medarbetare beskriver att de vid en informationsträff fick sju-åtta intresserade, varav fem-sex svarade när de hörde av sig och tre gick vidare till en utredningsprocess och blev klara för att ta emot uppdrag.

Sedan kan jag bara säga att dels är det svårt att hitta dom som är bra och som passar som extra vuxna. Det är en bit. Sedan har det varit, till en början var det egentligen du och jag [namn] som varit involverade. Men vi har ju inte kunnat, vad ska jag säga, vi nöjde oss med att i första läget utreda några stycken. Sedan tar det ganska mycket tid med dom här som inte blir någonting. Jag vet att vi hade en ung kille där vi hade mycket kontakt, där jag hade kontakt med en tjej och där det sedan inte blev någonting. Dom stod och vägde liksom och det tar ju ganska mycket tid också. Som är lätt att glömma bort. Dom här som känns klockrena i en utredning direkt. Dom tar den tiden dom tar. Liksom på något vis i den ram vi gör våra djupintervjuer och tolkningar. Det är litet mycket i början där när man får dom som är intresserade och kontakterna och så där.

Rekrytering och matchning är något som upptar en relativt stor del av den totala tiden för respektive fokusgruppsintervju. En del av detta återkommer i rubriken ”den ideala Extravuxna”. Det som är återkommande gällande just rekryteringsarbetet är dels att det är tidskrävande, dels att det är mer eller mindre svårt att hitta intresserade personer som också är lämpliga för uppdraget, och dels att det är ett stöd att ha föreningen Maskrosbarn i ryggen.

Några tog upp att föreningen Maskrosbarns närvaro vid rekryteringsmöten fungerade som ett dragplåster, att föreningen väcker mer positiva associationer än Socialtjänstens namn och att det därför kom fler intresserade.

P1: Sedan har ju Maskrosbarn varit behjälpliga i rekryteringen också. Hon var ju med.

P2: Det blir ju reklam för dom flesta har ju hört om Maskrosbarn. Det vet man ju att det är en positiv laddning. Och att det är inte bara soc som ska prata.

Ett annat tema som tas upp apropå rekryteringsprocessen är att de kampanjer som kommunen tillsammans med föreningen Maskrosbarn har haft för att rekrytera Extravuxna, även har resulterat i att nya kontaktpersoner eller kontaktfamiljer har rekryterats.

Sedan har vi, det har ju varit en hel del som liksom har sorterats bort längs vägen. En utmaning i uppdraget är väl att det tar mycket tid av den extra vuxne så i rekryteringen när det gäller vissa personer så har man istället landat i att nä men den här personen passar bättre som vanlig kontaktperson.

I citatet ovan förstår vi även ett särskiljande mellan kontaktpersoner och Extravuxna, där vanliga kontaktpersoner bedöms vara mindre tidskrävande. Att insatserna är så pass snarlika att rekryteringarna kan tangera varandra tas upp i båda kommunerna. Nedan följer en dialog mellan två medarbetare om detta.

P1 Den här banken av extra vuxen kan ju också mynna ut i en kontaktfamilj eller ett familjehem. Eller rekryteringen i stort så.

P2: Det var ju många som lockades till extra vuxen, det var väldigt många, och en kontaktfamilj om man tänker att det var jättebra för det har vi haft ett jättestort behov av. Ja men om det är någon som står och väntar på att få bli extra vuxen och vi tänker att det HÄR är ju klockrent som kontaktfamilj.

P1: Ja just det.

P2: För det har ju också varit ett problem, att vi har saknat både kontaktpersoner och kontaktfamiljer men nu körde vi en ganska hård rekryteringskampanj och det tyckte folk var intressant det här med extra vuxen och nappade. Från att det inte har varit någon rekrytering av kontaktperson och kontaktfamiljer.

Sammanfattningsvis gällande rekrytering, ser vi att de två kommunerna haft något olika utmaningar, där den ena haft lättare att rekrytera medan den andra haft svårare. Vad det beror på i termer av lokala förutsättningar och arbetssätt samt corona-pandemins inverkan, kan vi inte utifrån det här materialet bedöma. Samarbetet med föreningen Maskrosbarn och användningen av sociala medier lyfts fram som faktorer som har underlättat rekryteringen.

Fokusgrupper: Den egna organisationen

En frågeställning som ingick i uppdraget från föreningen Maskrosbarn, var att utreda huruvida införandet av Extravuxen i den egna organisationen har gett effekter i termer av "ringar på vattnet", om man förändrat arbetssätt eller hittat nya kontaktytor för samarbete. Vi har ställt konkreta frågor på dessa teman. Den generella erfarenheten är att insatsen inte inneburit en stor organisatorisk förändring men möjligtvis att fler kontaktytor lett till bättre samarbete på handläggarnivå.

P 1: Jag tycker inte att det så mycket har förändrats, jag tycker att vi är duktiga på att jobba ihop. Det här tycker jag är ett så fint exempel, jag tänker då på handläggarnivå som dragit det stora lasset i det här arbetet och att man gör det tillsammans och att det inte är dom här gränsdragningarna utan att man gör det ihop så. Det är i alla fall min upplevelse av det. Att det mer bekräftar hur man ser på oss som organisation.

P2: Ja, jag är inne på samma sak som [namn]. Jag tänker att nu har vi haft den här projektgruppen och alla de här kontaktytorna mellan oss på verkställigheten och myndigheten, det är ett bra sätt när man formar saker tillsammans. Förändrar ingenting i organisationen men det förbättrar samarbetet inom organisationen.

Att implementera insatsen Extravuxen har varit roligt och man upplever att samarbetet fungerar bra. Det som däremot lyfts fram som en förändring handlar om synen på vad som kan vara en insats för barn och unga. Från tidigare inställning, att alla insatser ska syfta till en förändring och vara tidsbegränsade, har vissa av medarbetarna nu landat i en insikt om att en insats också kan vara långsiktig och i syfte att förstärka barnet snarare än förändra hemsituationen:

Och att problemen liksom inte är övergående inom en kort tid utan man ser att det här är problematik som finns över tid typ. Också att den här insatsen inte är någon förändringsinsats utan att det ska vara ett komplement eller ett stöd till ungdomen.

Här diskuteras insatsen som ett komplement till ungdomen som ska finnas kvar på obestämd tid – även om insatsen följs upp och beslut omprövas regelbundet för rättssäkerhetens skull. En annan medarbetare beskriver insatsen som en skyddsfaktor:

Det är lite så som jag tänker om kontaktpersoner också att det blir den här extra skyddsfaktorn. Att det är ungdomar men jättemånga riskfaktorer och att den här extra vuxne blir en skyddsfaktor som förhoppningsvis får vägen åt rätt håll, om det är ett uttryck. Så tänker jag.

Ett återkommande tema i fokusgruppsintervjuerna var hur insatsen Extravuxen jämfördes med andra kontaktinsatser. Vi ställde följdfrågor utifrån detta och kan konstatera att det beskrivs som både snarlikt och på vissa sätt väsentligt annorlunda än kontaktperson och kontaktfamilj. Som beskrivet i föregående avsnitt, är en uppfattning att kontaktpersonsinsatser är mindre krävande för uppdragstagaren, att en Extravuxen behöver kunna ha mer tid och flexibilitet. I den ena kommunen beskriver medarbetarna att man nu beviljar fler kontaktpersoner än tidigare.

P1: Så det har ju genererat, vi har ju också sett att vi beviljat fler kontaktpersoner till ungdomar.

P2: Jag tänker på att det visar på hur det har förändrat oss hur vi tänkt för vi har ju sett att om grunden i problemet är att föräldern har missbruk. Då hjälper ju inte det, en kontaktperson löser ju inte det grundproblemet. Så har vi ju tänkt innan. Eller en konflikt med föräldrarna. Då är det ju bättre att jobba med föräldern, att den löser konflikten än kontaktpersonen, alltså så där, men det här har ju bidragit till att vi ser att vi höjer livskvalitén. Alltså man lägger på skyddsfaktorer på ungdomen, så det är klart att vi har fler kontaktpersoner.

Den förändrade benägenheten att bevilja kontaktperson tolkas som en konsekvens av att medarbetarna fått en delvis annorlunda syn på vad en behovsprövad insats kan vara. Att målsättningen inte måste vara ett förändringsarbete och att det inte är ett självändamål att avsluta insatsen. Extravuxen beskrivs tvärtom som en långsiktig insats med målet att bygga in en skyddsfaktor i ungdomens liv. Här ser vi att en förändring inom organisationen ändå ägt rum – fastän det kanske inte upplevs som en organisatorisk förändring av

medarbetarna. Att vi fått något motstridiga svar gällande förändringar i organisationen tolkar vi dels som att det handlar om två separata organisationer, men framförallt om vilken innebörd som läggs i begreppen. Begrepp som organisatorisk förändring kanske förde intervjudeltagarna mer mot organisation av avdelningar, mötesstrukturer och delegation, medan en attitydförändring eller förändring i behovsbedömningar inte inkluderas i just den frågeställningen. Med det samlade materialet från båda fokusgrupps intervjuerna ser vi att det skett en attitydförändring och att det efter införandet av insatsen Extravuxen finns en upplevelse av större öppenhet till att bevilja långsiktiga insatser.

UPPLEVELSE AV INSATSEN

Fokusgrupper: förväntningar på insatsen

I fokusgruppsintervjuerna diskuterades synen på insats, målgrupp och lämpliga personer för uppdraget samt hur detta kan ha förändrats under implementeringsprocessen. Några teman som kom upp där en förändring ägt rum var gällande de extravuxnas ålder, användningen av övernattningar och frågan om det här är att betrakta som en behandlande insats eller inte.

Nä jag bara tänker litet grann nu här utifrån när vi träffade Maskrosbarn inledningsvis så pratar dom enligt, vad jag minns här nu, studenter, att fånga dom för dessa uppdragen. Sedan kan en student vara 20 och den kan vara 30 och den kan vara 40 år också. Men är det så, nu tänker jag bara högt här, är det så att Maskrosbarn kanske tänker att för detta uppdrag behöver man inte vara så kvalificerad för som vi ändå tänker att man behöver vara. Det är bara en tanke och undran till [namn] och [namn]. Era första tankar då när vi pratade för ett år sedan om att studenter var någon slags lägre ribba för det och det tycker jag med all rätt alltså. Men var det Maskrosbarn som var litet för naiva? Eller är det jag som minns fel?

Inledningsvis var den här arbetsgruppen inställd på att rekrytera via högskolor, men i mötet med yngre studenter visade det sig att de varken hade den kompetens som krävdes eller boendesituation för att ta emot en ungdom för övernattning. I samtalet påtalas det att studenter för all del kan vara lämpliga som extravuxna,

eftersom det är en heterogen grupp, men att just de studenter som anmält intresse inte gått vidare i rekryteringsarbetet.

Sedan har man ju märkt att det tagit litet tid det här med att lära känna. Det är ju inte så att det har börjat på direkten med övernattningar och den här längden som det syftar till då. Utan det har behövt vara en lära-känna-fas. Att det blir en successiv, att de etablerar sin kontakt också där.

Citatet ovan berör det andra temat där förväntningarna på insatsen skilt sig från utfallet. Medan möjligheten till övernattningar varit en central skillnad mellan Extravuxen och vanliga kontaktpersonsinsatser, hade det vid tillfället för fokusgruppsintervjuerna inte varit någon ungdom som använt sig av den möjligheten. Möjliga förklaringar som tas upp är, som i exemplet ovan, att det kan ta tid att känna sig trygg med en främmande person och vilja sova över, samt att det kan vara en skillnad när beslutet ligger hos ungdomen istället för att det är planerat av socialsekreterare och uppdragstagare att övernattningar ska ske varannan helg. Medarbetarna uttrycker att möjligheten till övernattning ändå är viktig, oavsett om den används eller hur ofta.

Just att ha någon att vända sig till för det har ju inte en vanlig kontaktperson. För ofta tror jag, ofta är det kanske unga personer som är kontaktpersoner och dom kanske inte är inställda på att ha en sms-konversation under hela veckan utan dom tänker att nä men vi ska ses på onsdag efter plugget liksom. Här är det ju någon, ja mer varierat i åldrarna och att man är mer inställd på att finnas där jämt.

Alltså det ska ju inte vara någon behandlingsinsats, det har vi varit väldigt tydliga med.

...och det har jag inte tänkt på, även om vi är livrädda för att säga att de här insatserna ska ha någon sorts behandlande- eller förändringsarbetspotential så är det ju faktiskt hitåt vi riktar utifrån att vi får en utbildning och vill ha mer också.

De tre citaten ovan tangerar temat behandling. I det första citatet görs en skillnad mellan Extravuxen och kontaktperson, där den senare inte förväntas vara tillgänglig och bygga relation på samma sätt. Det kan anas i utsagorna att Extravuxen som insats har gått från att ha setts som en expanderad kontaktperson till något kvalitativt annorlunda. Det finns en motsägelse mellan huruvida insatsen har behandling och förändring som sitt syfte eller inte. Här uttrycker medarbetarna olika perspektiv. Det kan tolkas som att insatsen vid tillfället för fokusgrupperna fortfarande inte "satt sig" utan var under uppbyggnad. Det kan också förstås utifrån att medarbetarna kan ha olika syn på vad som menas med behandling. Vidare verkar det finnas en upplevelse av att detta inte "får" vara en behandlande insats. Hur man ser på insatsen, som behandlande eller som en inbyggd extraperson i barnets nätverk, kan påverka vilka ungdomar som anses passa för insatsen och vilka vuxna som ses som lämpliga för uppdraget.

Oavsett inställning till insatsens behandlande karaktär, är det höga förväntningar som ställs på att ungdomar som får en Extravuxen ska få ett stöd, en förändrad situation.

Sedan för ungdomarna så hoppas jag att det ska bli en, att den här Extravuxne ska kunna bli den personen som när de sedan är vuxna kan säga att det var den personen som gjorde skillnad för mig. Det var den jag kunde vända mig till. Det var den som gjorde att jag liksom hamnade på rätt väg i livet eller så. Att det var den personen som lyssnade på mig och som jag kunde prata med.

Det finns en förhoppning om att det genom den här insatsen ska bli skillnad. I citatet ovan beskrivs det nästan som en vändpunkt i ungdomens liv, något som hen ska minnas som vuxen som den avgörande faktorn i att hamna på rätt väg i livet.

Fokusgrupper: den ideala målgruppen

Föreningen Maskrosbarn riktar sig till ungdomar 13-19 år som har en förälder som lever med missbruk, psykisk ohälsa eller som använder våld. Insatsen Extravuxen är dessutom nischad mot den grupp ungdomar som är "placeringsnära". I fokusgruppsintervjuerna diskuterades det närmare vilka ungdomar det kan röra sig om. Hos den kommun som kommit längre och hade fler ungdomar beskrev medarbetarna att de flesta ungdomar var mellan 14-16 år. Fyra flickor och två pojkar. Det var både ungdomar som bodde hemma och som var placerade, samt en ensamkommande ungdomar som bodde på hvb för den målgruppen. En situation beskrivs där förändringspotentialen gällande just hemmiljö och föräldraförmåga ses som begränsad, men kriterierna för en placering inte heller uppfylls:

Så det har liksom varit ett mellanläge där ungdomen själv har känt att hon önskat att någon frågat hur hon haft det under dagen och hur det gått i skolan och så där, hon har inte riktigt känt det hemma. Och då har det blivit väldigt bra med den här extra vuxne

Utifrån beskrivningen av Maskrosbarns målgrupp och hur samtalen i fokusgrupperna fokuserade på ungdomar med dysfunktionell hemmiljö, väcktes en frågeställning om ungdomar som även har egna svårigheter. En följdfråga ställdes i ett av samtalen:

forskare: Om man tänker på de ungdomar som har den typen av problematik själva, det kan ju hänga ihop så klart. Vad tänker ni om det?

P: Jag ser inga bekymmer om det men sedan är det väl beroende på hur allvarligt missbruket är tänker jag. Viss psykisk ohälsa är det kanske inte upp till oss att ta vara utan det ska väl psykiatrin ta hand om. Vi vill ju inte att den här Extravuxne ska bli någon som tar över hela behandlingen så det är inte det som är syftet heller utan det är väl en balans om hur svårt och omfattande det är. (...). Men man har

väl tänkt att det ska vara hemma i familjen och inte att ungdomarna själva ska ha det. Men var går gränsen liksom för det?

Citatet ovan illustrerar en viss osäkerhet som vi såg genomgående. Att å ena sidan se insatsen som i första hand riktad till ungdomar som har en dysfunktionell hemmiljö, men att å andra sidan inte vilja utesluta ungdomar med egna svårigheter. Det framkommer att det är en individuell bedömning som görs för varje ungdom, där olika hänsyn sammanvävs.

Vi har ju pratat om ungdomar som har det tufft, att de ska vara placeringsnära och så där. Sedan har det varit svårt att konkretisera men vi har ju haft våra möten och samtal där vi lyft upp ungdomar för att prata ihop oss och det är väl det som är viktigt. (...) Och jag tänker att de som inte ska ha det här är ju ungdomar som egentligen behöver något annat. Det kan ju vara litet svårt att avgöra men jag var litet rädd för det i, när vi startade upp, att man får vara försiktig så att vi inte beviljar det här istället för en placering till exempel.

Men jag tänker att vara placeringsnära och placeringsnära, ja kanske för dom som lever i bristande hemmiljö. Alltså Tvåor som vi säger och vi skulle ansöka om vård, för dom kanske alltså, dom är kanske mera maskrosbarn och klarar sig och då kanske dom skulle klara att ta hand om tider och så här och ta ansvar för det. (...) Placeringsnära ungdomar som lever med kriminalitet, missbruk och som det gått så pass långt för dom tror jag inte att det funkar riktigt utan dom måste vi haffa tidigare i så fall.

...så tänker jag att det ska vara ungdomar som har ett visst behov som ska få den här typen av insats men att det har varit lättare att fastna i missbruk, psykisk ohälsa eller våld. Det finns ju andra ärenden där alla de kriterierna kanske inte är uppfyllda men att man tänker att det hade varit intressant med insats Extravuxen för att ungdomarna av olika skäl själva behöver det, att man är ensam kanske, eller att man behöver det på andra sätt. Man kan vara ensam på olika sätt men att det kanske hade varit bra att ha den insatsen i vissa ärenden som kanske inte uppfyller de här tre kriterierna som Maskrosbarn riktar sig mot kanske. Men jag tror man har låst sig eller, eller det som vi har riktat oss.

Det framstår som otydligt var kriteriet om hemmiljö respektive eget beteende egentligen kommer ifrån och hur den gränsdragningen ska ske i bedömningen om insatsen Extravuxen. Medan flera är inne på att ungdomar med egna svårigheter skulle kunna vara aktuella för insatsen, rent hypotetiskt, verkar den faktiska erfarenheten vara att det är ungdomar med brister i hemmiljön som huvudsaklig problematik som beviljas insatsen. Det här hänger ihop med insatsens utformning och att det vilar ett ansvar på ungdomen att själv vara delaktig.

Men sedan ska de ju vara motiverade själva eller att de ska kunna liksom hantera det på något sätt också.

...att man ser kompetens hos ungdomarna. Men jag tror att det är en värdering som våra socialsekreterare gör när man utreder och beviljar insats någonstans att det här är en ungdom som ska kunna klara av det ansvaret för det är ju ungdomarna och Extravuxen som bär insatsen tillsammans så att säga. Vi går inte in och styr upp på detaljnivå.

I citaten ovan beskriver deltagarna i fokusgruppsintervjuerna att ungdomar som beviljas insatsen Extravuxen förväntas vara motiverade och kompetenta. Det handlar om en kapacitet att ta kontakt, be om hjälp, komma på avtalade tider och att kunna knyta an och skapa relation. Att ungdomen är delaktig i insatsens utformning och planering innebär således att det kan vara lättare för en del och svårare för andra att ta till sig den. Det gör också matchningen av ungdom och Extravuxen viktig, för att det ska bli de bästa möjliga förutsättningarna för ungdomen att kunna ta de initiativ som förväntas.

Fokusgrupper: den ideala Extravuxna

Att ha en Extravuxen har hittills beskrivits som ett sätt att stärka upp en ungdoms nätverk och situation, som en skyddsfaktor, ett långsiktigt stöd med stor flexibilitet och där ungdomen själv har inflytande över utformning och planering. I det här avsnittet återges fokusgruppernas reflektioner kring vem som kan vara en lämplig Extravuxen, vad som är relevanta kriterier vid rekrytering och på vilken nivå kvalifikationskraven ska läggas.

dom som vi har som klara Extravuxna nu är bland annat människor som har jobbat behandlande med ungdomar och som fritidsledare. Vi har en som har jobbat med ungdomar inom kriminalitet. Sedan har vi också en som jobbat inom socialt arbete.

I citatet ovan beskrivs den ideala kandidaten för uppdraget som någon med professionell bakgrund inom socialt eller pedagogiskt arbete med barn- och ungdomar. Det handlar om kompetens att jobba behandlande, men också erfarenhet av ungdomar. Det finns en medvetenhet om att det kan vara svårt i uppstarten och att den Extravuxne då kan behöva vara en person som tar initiativ och står kvar trots att ungdomen inte möter upp.

Hon är en driven person alltså den här extra vuxne. Det är ju att kämpa i början och ta mycket kontakt för att ungdomen kanske inte kommer och så ja. Det är ett digert jobb att vänta in och så där. Och

hennes erfarenhet var ju egna barn med svårigheter. Ja hon hade erfarenhet av att bemöta den här typen av ...

Det är således inte enbart professionell kompetens utan även egna erfarenheter av barn med svårigheter kan vara meriterande. Vilka svårigheter, vilken typ av behandlingsarbete etc är flytande i utsagorna. Det viktiga är personlig förmåga att knyta an och kommunicera.

Det är väldigt tydligt, man vill ha en person man kan prata relationer med, hur de har det här och nu och sex och samlevnad och de här grejerna. Då blir det ju kanske mer att man vill ha förändringsarbete som kanske också ligger i linje med behandling och liknande.

I citatet ovan kommer medarbetaren åter in på gränsdragningen mellan förändringsarbete/behandling å ena sidan. Vad detta kontrasteras mot är något oklart. Det är svårt att tänka sig behovsprövade insatser från socialtjänsten, där förmågan till samtal om relationer inte är mer eller mindre prioriterad. Möjligtvis jämförs här Extravuxen med icke-behandlande kontaktinsatser, även om dessa också förutsätter god kommunikation.

Dom ska ju ha en kompetens ändå, eller en bakgrund eller erfarenhet som är litet annorlunda jämfört. Kontaktperson känns ju mer som att det räcker med ett engagemang men här vill vi ha litet mer erfarenhet och kompetens och så för att kunna göra det här som lutar mer åt den behandlande förändringsarbetstanken och så. Och att det kanske därför också behöver vara över tid för att kunna möjliggöra det. Så det är ganska stor skillnad egentligen.

25-åriga studenter kan ha olika typer av erfarenheter också men hittills så har vi inte hittat unga med den typen av erfarenhet som passat.

Den kompetens som kopplas till de Extravuxna kopplas både utbildning/erfarenhet och ålder. Upptagenheten vid erfarenheter framstår som större eftersom ålderskriteriet verkar förhandlingsbart. Om en yngre sökande visar sig kompetent finns en öppenhet för att rekrytera, medan kompetens för att möta ungdomar genom samtal verkar vara det huvudsakliga kriteriet.

Extravuxna: relationsskapande

I de två intervjuer som har gjorts med uppdragstagare inom ramen för Extravuxen, har två delvis olika erfarenheter lyfts fram. Den första erfarenheten (som hädanefter hänvisas till som A) består av en kontakt där det sociala flutit på ganska enkelt. Ungdomen började med att vara hos sin extravuxen nästan varje dag i två veckor, för att så småningom hitta en rutin. De umgås mycket och har även sms-kontakt. I den andra erfarenheten (som hädanefter refereras till som B) har ungdomen behövt mer stöttning, både i att ta initiativ, planera och genomföra träffar. Det har inte varit som i fallet A, att ungdomen själv vill komma hem till sin Extravuxen, utan det har varit den extravuxna om har föreslagit tider och aktiviteter, samt tänkt ut anpassningar av miljö och aktivitet. I båda fallen har relationsskapandet varit i fokus under den första tiden av kontakt. De aktiviteter som har genomförts, oavsett om det har varit att "bara vara hemma" hos Extravuxen eller att vara ute och promenera, spela minigolf etc, har varit i syfte att lära känna varandra. En av de intervjuade lyfter att det både varit positivt och ett hinder i relationsskapandet att den Extravuxne inte vetat något om ungdomens bakgrund och problematik.

Citat: Att läsa på förbereda sig. Intervju 2

Det beskrivs vidare att det kan bli en situation där en ungdom som redan har berättat om sig själv och sin familj för många professionella, förväntas göra det igen. Det skulle eventuellt avlasta ungdomen om socialsekreteraren kunde lämna över en punktlista med centrala omständigheter eller behov. Detta kommer inte upp som ett

lika tydligt formulerat behov i intervju A. Däremot beskriver den Extravuxne att hen inte har ställt frågor om ungdomens bakgrund, utifrån en tanke om att hen berättar när hen är redo.

Extravuxna: om ungdomarna

De Extravuxna fick frågor om sina specifika ungdomar, men även om hur de tänker kring insatsen i allmänhet och vilka ungdomar den passar till. De två ungdomarna A och B beskrivs som olika av sina Extravuxna. A har kommit till Sverige som ensamkommande flyktingbarn och bor på hvb för den målgruppen utan eget nätverk i Sverige. B bor hos sin förälder men har en egen social problematik och "hemmasittare", alltså en ungdom med hög skolfrånvaro som blivit utskriven från utbildningssystemet och har andra insatser för sysselsättning. Trots det begränsade urvalet med bara två intervjuer, illustrerar det här den variation som finns inom målgruppen ungdomar. Medan Extravuxen för A har haft det lättare i själva planeringen och att A är delaktig och initiativtagande, har Extravuxen för B varit mer osäker kring sin roll i förhållande till uppdraget. Ungdom B har inte haft förmåga att själv ta initiativ. Ibland har hen ställt in träffar och det har varit ett större ansvar på den Extravuxne.

Vad gäller vilka ungdomar den här insatsen kan vara lämplig för, beskriver båda intervjupersonerna att insatsens flexibilitet gör den anpassningsbar beroende på ungdomens behov. De menar på att den framförallt kan passa ungdomar som har det jobbigt hemma men som inte uppfyller kriterierna för en placering. Angående om ungdomen behöver kunna ta initiativ och planera, säger en intervjuperson att det framförallt är en fråga om matchning, och att så länge den Extravuxne har en förståelse för att ungdomens agerande inte står för ovilja till insatsen per se, så kan en Extravuxen vara den som tar större ansvar för att träffar blir av, speciellt inledningsvis.

Extravuxna: handledning och information

De två intervjupersonerna har något olika erfarenheter också av samarbetet med socialkontoret och det stöd de har fått i sina uppdrag. Medan den ena är överlag mer nöjd, både med utbildningen som Maskrosbarn erbjudit och de uppföljningar som varit med socialsekreteraren, hade den andra önskat mer stöd. Det kompendium som Maskrosbarn tagit fram som stöd för att initiera samtal med ungdomarna lyfts som hjälpsamt, men i det ena fallet kom det in något senare än vad som hade varit idealt.

Det efterfrågas också forum för att träffas tillsammans med andra Extravuxna för att utbyta erfarenheter och få tips om vad man kan hitta på för aktiviteter eller hur man kan ta sig an en viss problematik.

Ungdomar: Mitt mående

Enkäten har gått ut till samtliga ungdomar som varit aktuella för insatsen Extravuxen i de två kommunerna och fyllts i av ca en tredjedel. Som statistik fungerar det här resultatet inte för att mäta upplevelser av insatsen, eftersom det varit så pass stort bortfall. Däremot kan det begränsade resultatet ändå ge en fingervisning om ungdomarnas inställning och erfarenhet. Redovisningen i följande två avsnitt bör därför läsas med den förståelsen och inte tolkas som ett statistiskt signifikant resultat.

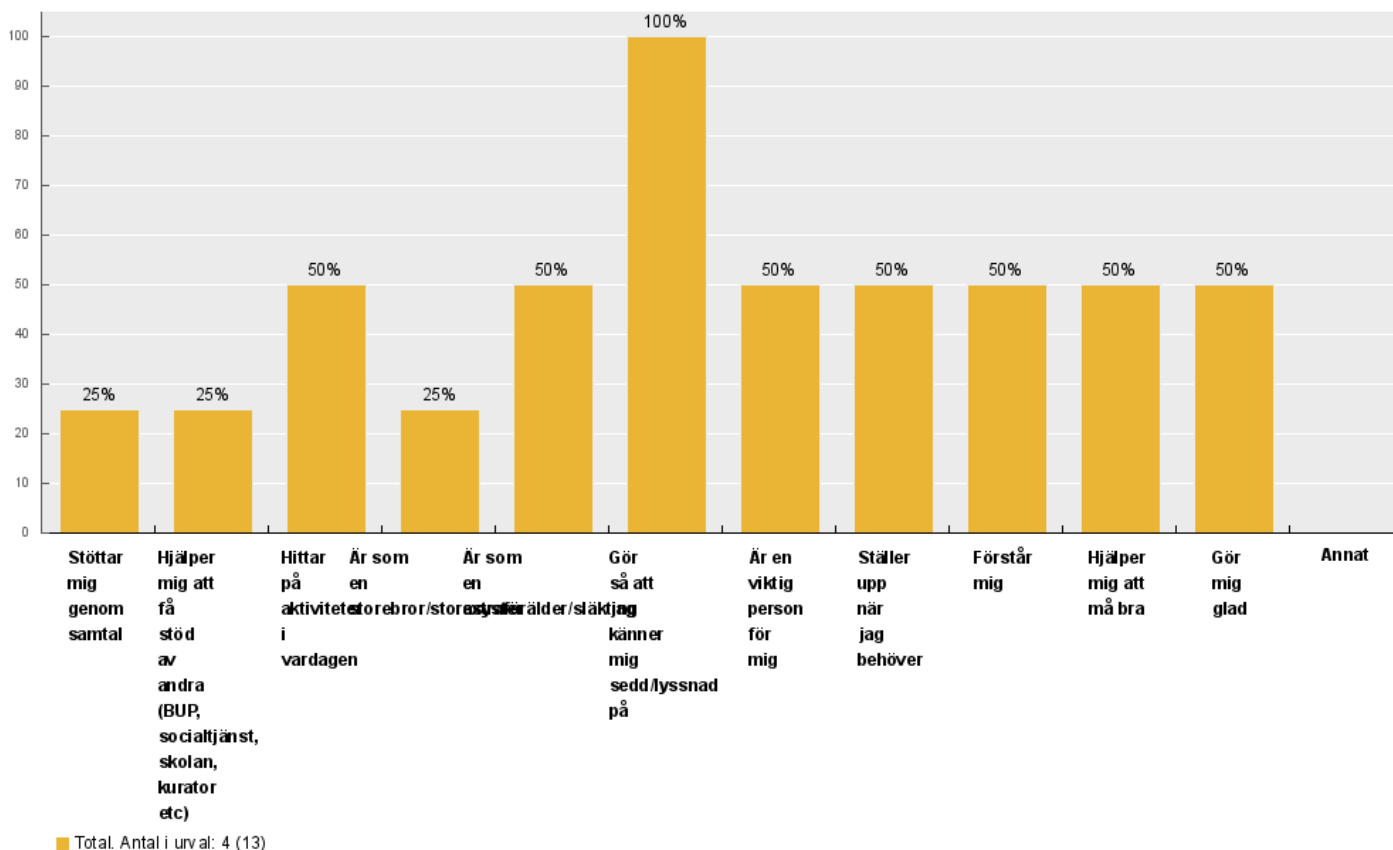
Av ungdomarna som svarade på enkäten uppgav alla att de även har andra pågående stödinsatser från socialtjänsten. Deras Extravuxen-insats har pågått olika länge, från att vara alldeles nystartad till över ett år. Att ha Extravuxen beskrivs av de flesta som både kul och hjälpsamt. Andra svarsalternativ som fanns för den frågan var exempelvis att det är ”kul men inte till så stor hjälp” eller ”inte kul”, men ingen av ungdomarna valde dessa. I de flesta fall var det socialsekreteraren som föreslog insatsen.

En fråga som ställdes i enkäten var hur ungdomarna upplevde sitt mående sedan de fått insatsen Extravuxen. På en skala mellan 1-10 där 1 är försämrats och 10 är förbättrats, svarade de i snitt 5,7. En svarade att det blivit sämre (3 på skalan), en svarade bättre (9 på skalan) och en oförändrat (5 på skalan).

Ungdomarna verkar ha något skilda erfarenheter kring hur de använder sin Extravuxen eller vad de anser sig få ut av stödet, men det samtliga fyra är överens om är att de känner sig sedda genom att ha den här insatsen. Se tabell 1:

Tabell 1. Min extravuxen...

5. Välj så många alternativ du vill: Min extravuxen...

Viktigt att notera vid läsning av den här typen av enkätfrågor är att om t ex 50% (i det här fallet 2 av 4 ungdomar) har fyllt i att deras Extravuxen är en viktig person, betyder det inte att de andra två tycker att deras Extravuxen är oviktig. Snarare ska resultatet läsas som att dessa svarsalternativ gav starkast resonans hos ungdomarna i stunden då de fyllde i enkäten.

Ungdomarna svarar vidare att deras Extravuxna har hjälpt dem hantera sitt mående genom att prata om deras mående med dem (no: 1), ge exempel på hur de kan göra istället (no 2) hjälpa dem ta kontakt med andra instanser (no 2) samt genom att själv visa på andra sätt att uttrycka känslor och kommunicera på (no 3). Ingen ungdom valde alternativet att de inte fått något stöd för att hantera sitt mående.

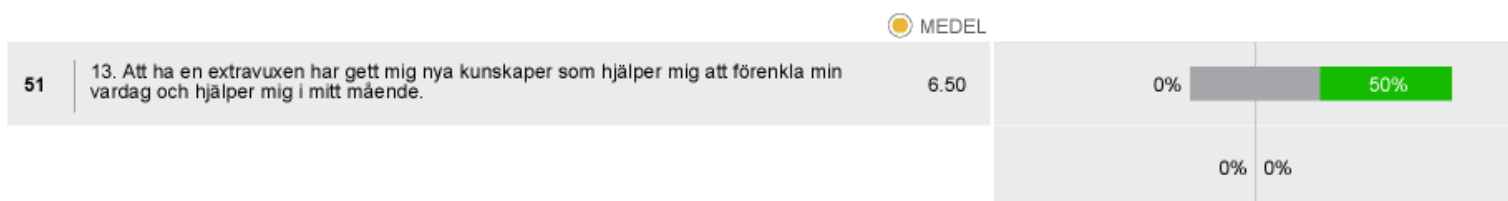
En av skalfrågorna var formulerad att "Sedan jag fick min Extravuxen känner jag mer hopp inför framtiden". Där hamnade snittet på 5 – det vill säga varken eller.

Även på frågorna om ungdomen har börjat tänka på ett nytt sätt eller upplever sig mer delaktig i beslut som rör hen, skattade de sig kring medel (5,3 och 5,6).

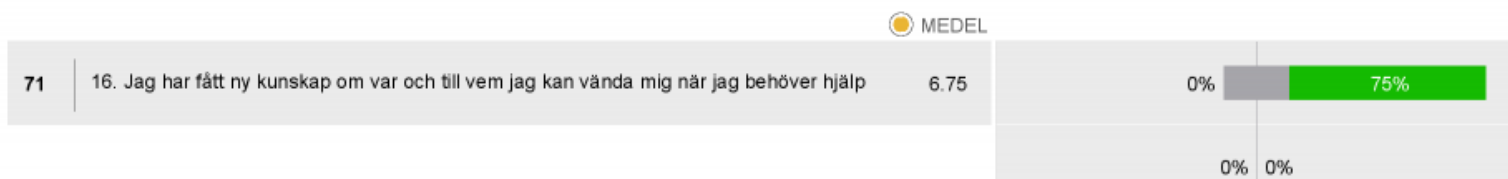
Frågorna som har presenterats i det här avsnittet syftar till att ringa in ungdomarnas egen upplevelse av hur insatsen har påverkat deras mående. Svaren ligger medelnivå på de flesta frågor – ungdomarna uppger vare sig ett starkt försämrat mående eller förbättrat. Det som sticker ut är det hundra procentiga svaret gällande att ungdomarna känner sig sedda/lyssnade på.

Ungdomar: Min förmåga

När det gäller den egna förmågan finns det en ambition från föreningen Maskrosbarns sida att insatsen Extravuxen ska stärka ungdomarna till att bli mer självständiga för att de på lång sikt ska ha en välfungerande livssituation, fungerande ekonomi, hälsa och sysselsättning. Det är mål som inte går att utvärdera så här tidigt in i implementeringsarbetet. Däremot har de ungdomar som har svarat på enkäten fått frågor som exempelvis rör ny kunskap. Som tabellen nedan visar, uppger de som har svarat att insatsen har hjälpt dem att få nya kunskaper som förenklar deras vardag och hjälper dem i deras mående.

I ännu högre utsträckning uppger de att de har fått konkret information om var de kan vända sig när de behöver hjälp. Detta återspeglas även i samtal med de båda Extravuxna, som beskriver att de varit med som stöd vid vissa myndighetskontakter och möten.

Sammanfattningsvis är det svårt utifrån det begränsade antalet deltagare och den korta tid som gått under insatsen att dra några slutsatser om effekt på ungdomars kunskaper och förutsättningar i vardagen. Det som ungdomarna har uppgett i enkäten kan försiktigt tolkas som en upplevelse av ökad kunskap, både generellt i vardagen och specifikt gällande var man kan vända sig för att få hjälp.

_Avslutande reflektion

Insatsen Extravuxen har designats som svar på en efterfrågan identifierad av föreningen Maskrosbarn i deras arbete med ungdomar i utsatta livssituationer. Som titeln på föreningens rapport från 2016 anspelar på, ska det här vara en insats som tar bort känslan hos ungdomarna att vara "en påse pengar" eller att kontaktpersonen är en "kompis som får betalt". Extravuxen ska vara en flexibel insats på ungdomarnas villkor. Det som både socialtjänstens personal och de Extravuxna som har medverkat i den här uppföljningen vittnar om, är att så också har blivit fallet. Att insatsen är uppskattad av de som har arbetat med den råder det inte tvivel om. Den här insatsen beskrivs som annorlunda än andra kontaktinsatser genom det flexibla upplägget, där antal timmar och aktiviteter kan variera. Relationsskapande beskrivs som det centrala. Men också som den stora utmaningen och själva arbetsinsatsen från uppdragstagarna. Att bli den där stöttande, trygga extravuxna som ska fungera som en skyddsfaktor kräver tid, tålamod och att uthärda upprepade avvisningarna. Att stå ut med inställda träffar och ungdomar som inte är så pratsamma, eller att kontakten består av utdragna sms-konversationer. Medan visionen varit att ungdomen själv ska kunna höra av sig och säga till när hen behöver stöd, har det i praktiken visat sig att den Extravuxna, åtminstone i en del fall, behöver vara mer drivande och bära huvudansvaret för att kontakten blir av. Det här väcker frågor om vad skillnaden blir i praktiken jämfört med andra kontaktinsatser, och om det verkligen har blivit så att den extravuxna inte är att betrakta som en "kompis som får betalt". Är det överhuvudtaget möjligt att genom en behovsbeprövad insats från socialtjänsten skapa det nätverk och den kärlek som ett barn behöver?

Efter att ha följt arbetet med insatsen Extravuxen i nästan ett och ett halvt år, och utifrån de utsagor som har redogjorts här, kan det konstateras att det för all del finns likheter med kontaktinsatser i övrigt – inte minst att det utgår ett arvode och att beslut och vårdplan finns hos socialtjänsten. Dock beskriver socialtjänstens medarbetare hos båda kommunerna att i och med implementeringen av Extravuxen, har det skett ett paradigmskifte på deras arbetsplatser. Från att tidigare uteslutande ha arbetat med förändringsmål och inställningen att insatser ska vara så korta som möjligt för att familjerna så snart det går ska kunna bli självgående, pratar man idag om kompensatoriska insatser. Ett nytt sätt att tänka kring det egna uppdraget verkar formuleras och detta är en pågående process där utfallet ännu inte går att se. Det är

intressant att följa, då det kan leda till förändringar även i det övriga arbetet, vilket också tas upp i fokusgruppsintervjuerna.

Insatsen Extravuxen kan således ses inte i första hand som en ny form av kontaktinsats, utan som ett nytt (eller ny-gammalt) sätt att arbeta inom socialtjänst, där tanken är att bygga in insatsen i ungdomens situation som ett långsiktigt stöd och med förhoppning om att skapa ett breddat nätverk som kan sträcka sig bortom gränsen för socialtjänstens insats. Av underlaget i den här utvärderingen framstår det som möjligt och görbart.

_Referenser

Ahlgren, T. (2007). Ungdomsbehandling: hemmaplanslösning som idé och praktik (Doctoral dissertation, Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete).

Andersson, G. & Bangura Arvidsson M. (2001) Vad vet vi om insatsen kontaktperson/-familj? En kunskapsöversikt. Lund: Medelanden från Socialhögskolan 2001:1

Brännström, L., & Vinnerljung, B. (2014). Långsiktiga resultat av kontaktperson/familj för äldre barn: En personorienterad ansats. Stockholms Universitet. Tutkielma. Verkkodokumentti. (<http://www.allmannabarnhuset.se/wp-content/uploads/2014/09/Br%C3%A4nnstr%C3%B6m-Vinnerljung-2014.pdf>) Luettu, 9, 2015.

Enell, S., Gruber, S., & Andersson Vogel, M. (2018). Kontrollerade unga: Tvångspraktiker på institution. Studentlitteratur AB.

Forkby, T. (2005). Ungdomsvård på hemmaplan. Idéerna, framväxten, praktiken.

Franséhn, M. (2004). Den dolda triaden. Om ensamstående mödrar med.

Franséhn, M., Johansson, H., & Wissö, T. (2018). Höga förväntningar på kontaktpersoner? En studie av föräldrapraktiker och insatsen kontaktperson för ungdomar inom socialtjänsten. Socialvetenskaplig tidskrift, 25(3-4), 327-347.

Gustafsson, N. (2014). Traditionella och virtuella fokusgrupper. In Kvalitativa metoder i strategisk kommunikation (pp. 43-58). Studentlitteratur AB.

Grefve, C. (2016). Jag är bara en påse med pengar.

Hylander, I. (1998). Fokusgrupper som kvalitativ datainsamlingsmetod. Linköping University Electronic Press.

Kvale, S., Brinkmann, S., & Torhell, S. E. (2014). Den kvalitativa forskningsintervjun. Studentlitteratur.

Neander, K., & Risholm Mothander, P. (2015). Trygghetscirkeln för ett reflekterande föräldraskap: COS-P i Sverige-kunskapsspridning och prövning av ett psykoeducativt föräldraprogram.

Padgett, D. K. (2016). Qualitative methods in social work research (Vol. 36). Sage publications.

Stattin, H., Enebrink, P., Özdemir, M., & Giannotta, F. (2015). A national evaluation of parenting programs in Sweden: The short-term effects using an RCT effectiveness design. Journal of consulting and clinical psychology, 83(6), 1069.

Sundell, K., Humlesjö, E. & Carlsson, M. (1994). Att hjälpa sin nästa. En undersökning av kontaktfamiljer i Stockholm. Stockholm: Socialtjänsten, FoU-byrån, FoU-rapport 1994:15.

Vetenskapsrådet (2017). God forskningssed [Elektronisk resurs]. Reviderad utgåva (2017). Stockholm: Vetenskapsrådet (<https://www.vr.se>).

Vinnerljung, B., & Franzén, E. (2005). Kontaktfamilj/kontaktperson–omfattning och samband med placering i dygnsvård. Socialvetenskaplig tidskrift, 12(4).

Östberg, F. (2015). Insatser inom socialtjänstens öppna barn-och ungdomsvård i Botkyrka, Gotland, Haninge, Huddinge, Nacka, Nynäshamn, Salem, Södertälje, Tyresö och Värmdö.

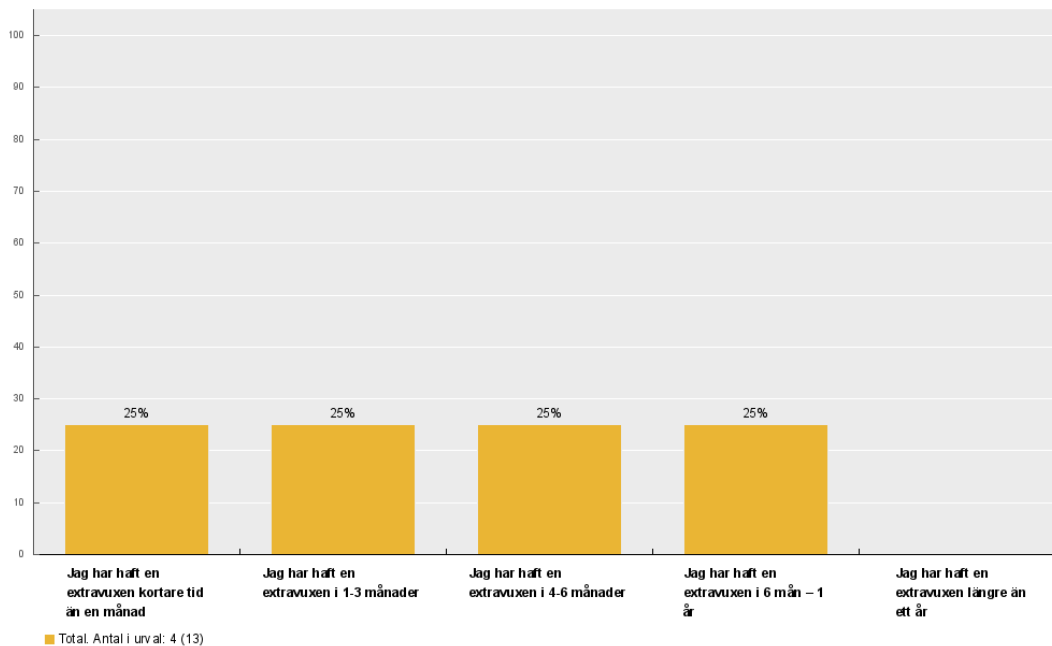
Barn och unga i samhällets vård, Dir. 2021:84

Remissyttrande: Öppna insatser utan samtycke, Dnr: S2019/04727

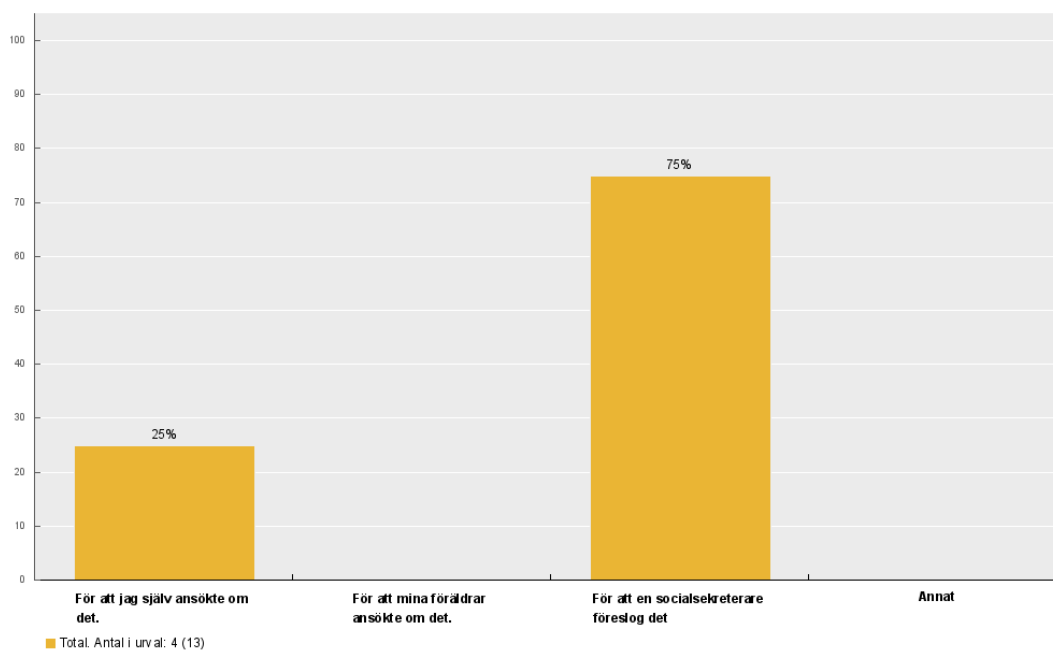
_Bilagor

BILAGA 1. TABELLER

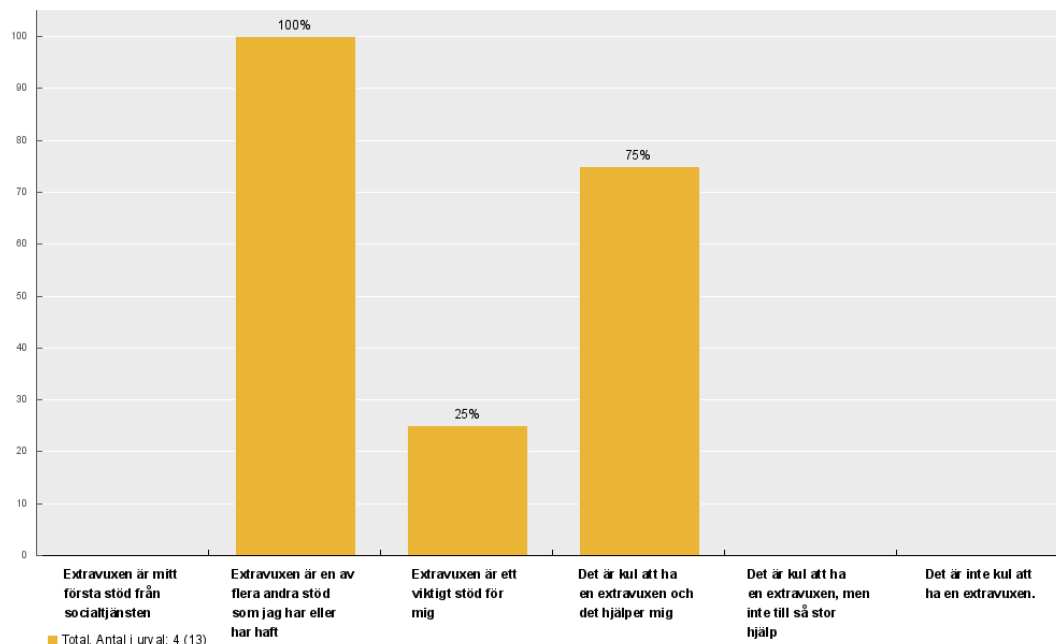
1. Fyll i det alternativ som passar bäst:

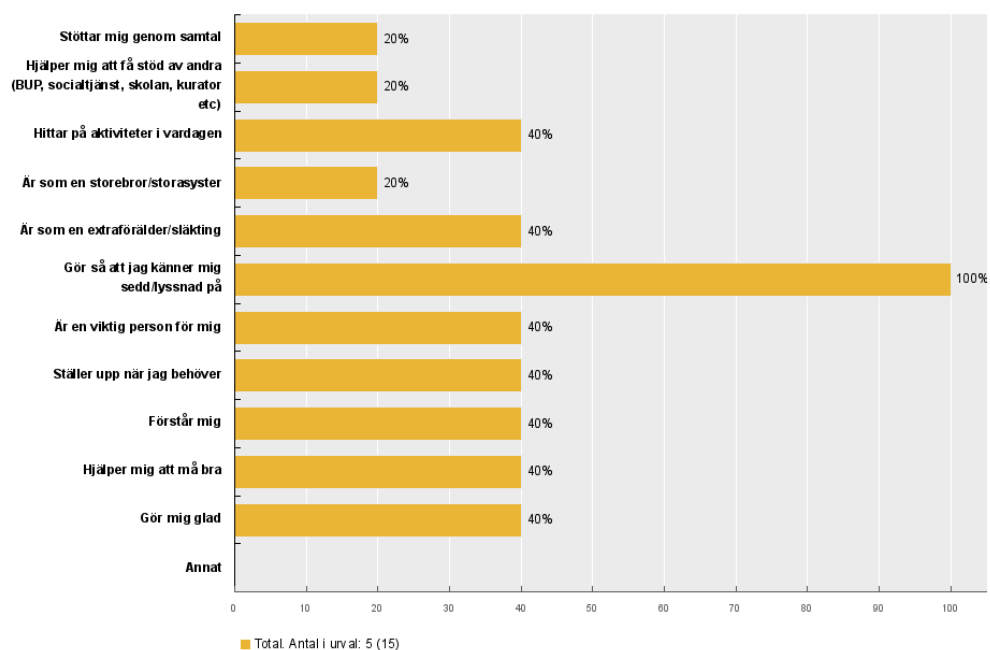
2. Jag fick en extravuxen som stöd

3. Välj så många alternativ du vill:

5. Välj så många alternativ du vill: Min extravuxen...

Mående

MEDEL

1	4. Sedan jag fick en extravuxen har mitt mående	5.80	20%		20%
			0%	0%	
			0%	0%	
			0%	0%	
			0%	0%	
			0%	0%	
			0%	0%	
			0%	0%	
			0%	0%	
			0%	0%	

= 1, 2

= 3, 4

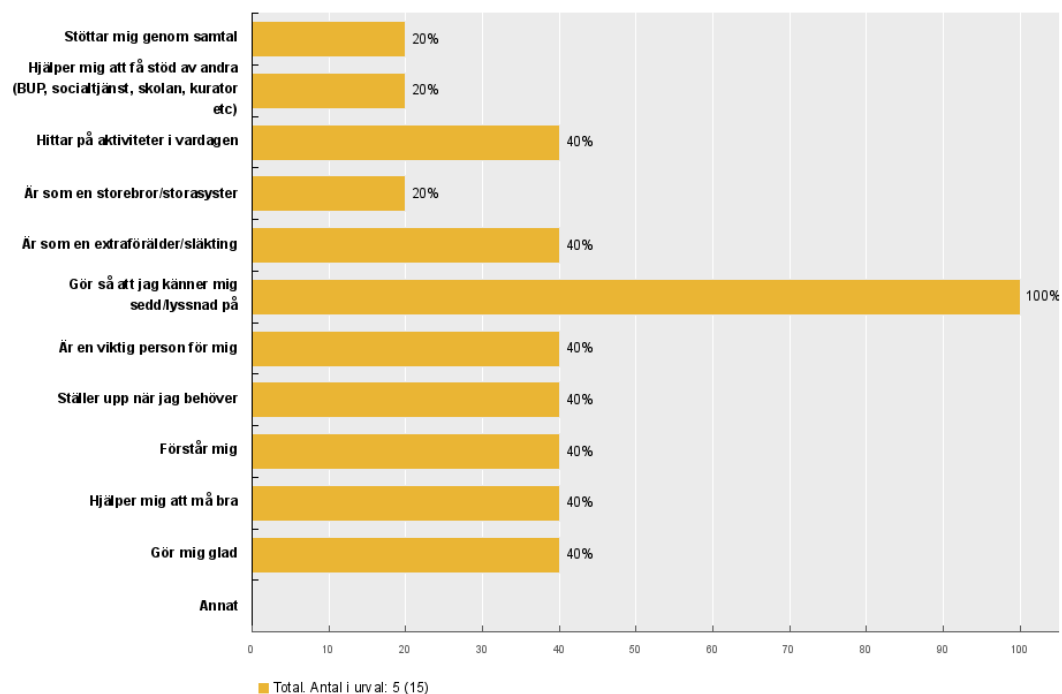
= 5, 6

= 7, 8

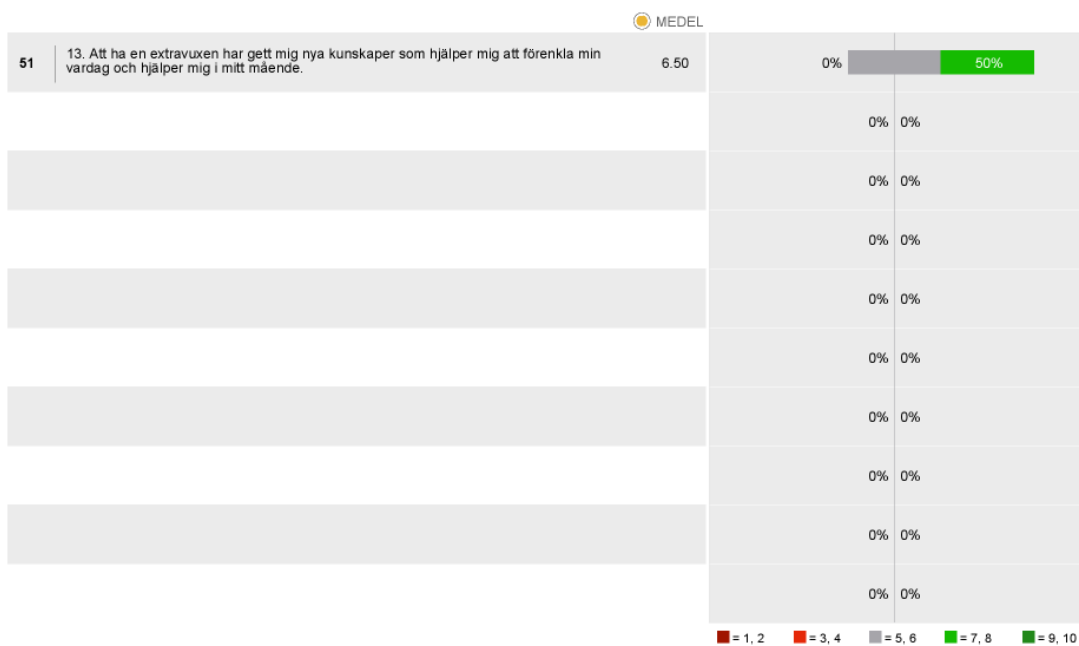
= 9, 10

Total. Antal i urval: 0 (15)

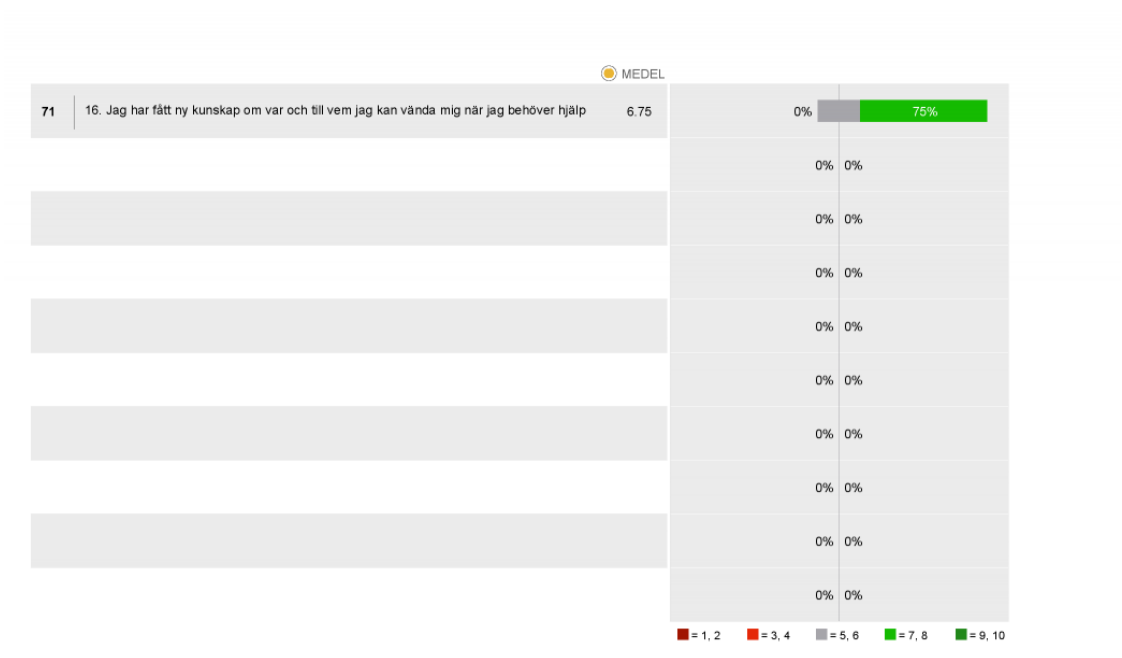
5. Välj så många alternativ du vill: Min extravuxen...

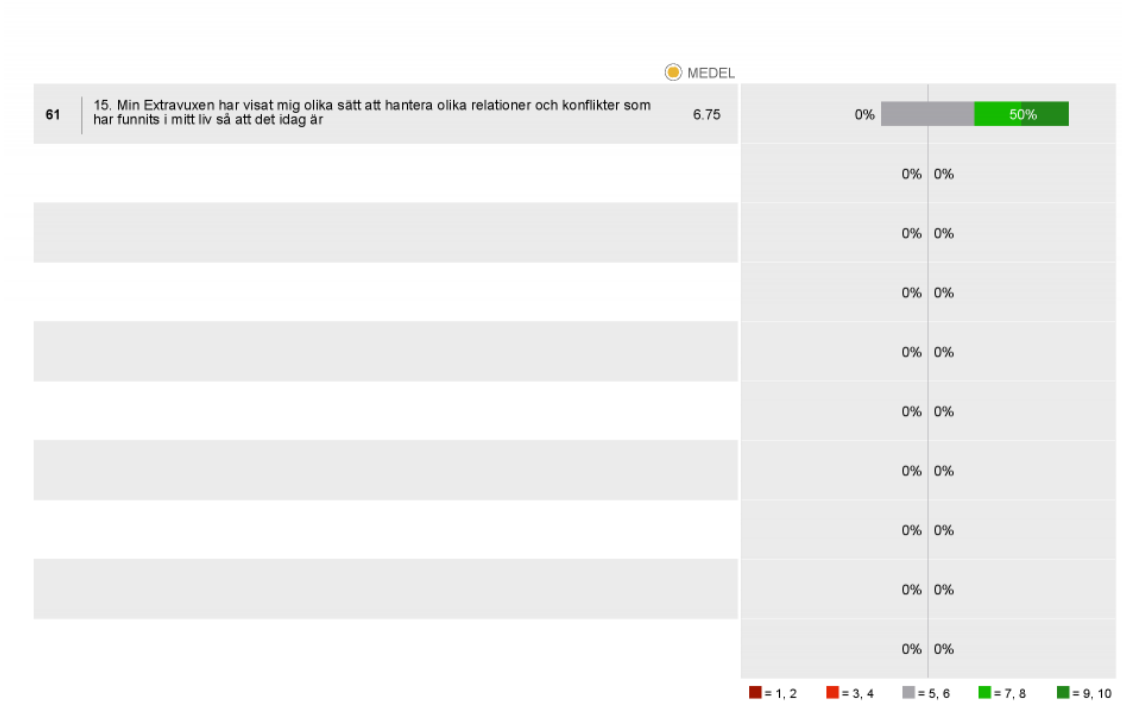
Kunskap

● Total. Antal i urval: 0 (15)

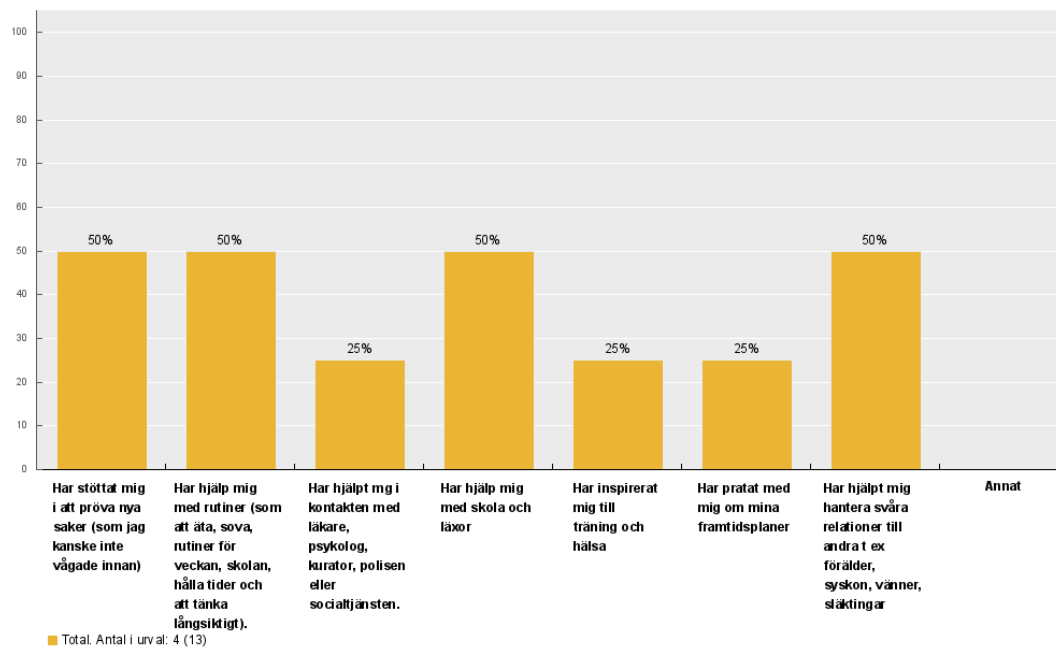

Total. Antal i urval: 0 (15)

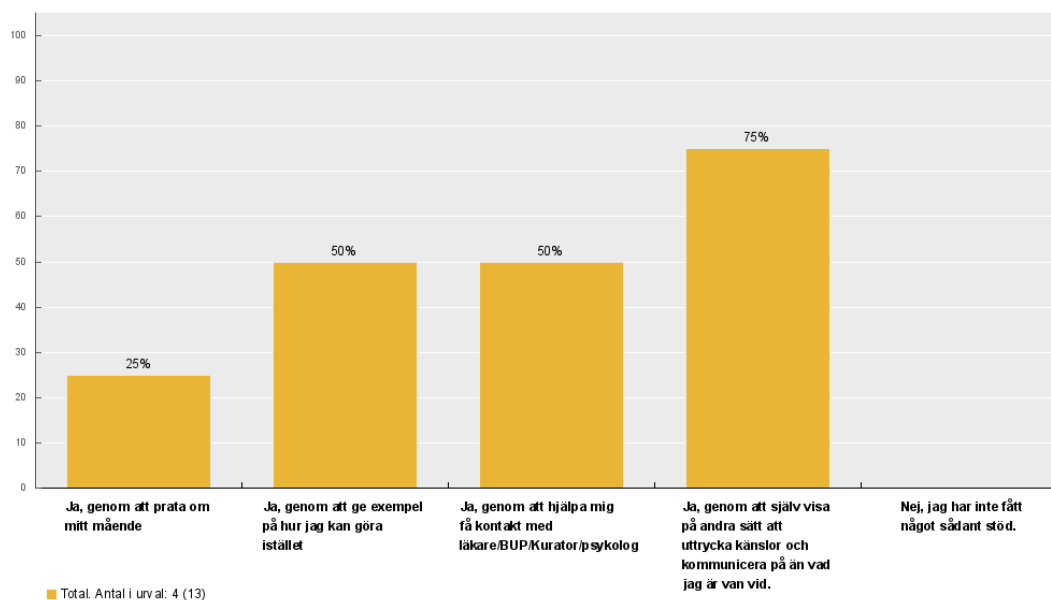
Total. Antal i urval: 0 (15)

10. Välj så många alternativ du vill: Min extravuxen...

14. Du kan välja flera alternativ.

Min Extravuxen har visat mig olika sätt att hantera mitt mående

BILAGA 2. INTERVJUMALLAR

Intervjumall för intervju med Extravuxna

Kan du berätta för mig om insatsen Extravuxen. Vad är det?

Hur kom det sig att du valde att engagera dig som Extravuxen?

Kan du berätta lite om hur det har varit med dig och din ungdom? Hur länge har ni setts, vad brukar ni göra?

Har det varit något som har varit svårt när det kommer till kontakten med din ungdom?

Hur upplever du att ungdomens mående har varit? Har det blivit någon förändring? (tror du insatsen påverkar ungdomens mående?)

Den här insatsen bygger ju lite på eget ansvar från ungdomens sida. Hur har det fungerat med tider och planering?

Finns det något annat i relation till din ungdom som du tycker är viktigt att ta upp?

Kan du berätta lite om hur din kontakt med socialtjänsten ser ut? Får du t ex handledning? Har ni möten?

Är det något som har varit svårt i kontakten med socialtjänsten?

Har du några tankar om insatsens utformning i allmänhet, alltså vad det är tänkt att du ska ge för stöd och hur det fungerar i praktiken?

För vilka ungdomar tycker du att den här insatsen kan vara bra?

Om en annan kommun skulle ta in den här insatsen Extravuxen, finns det något du tycker att de borde göra annorlunda för att det ska bli bättre?

Har du något annat som du vill tillägga, som jag inte har frågat om?

Intervjumall för fokusgruppsintervju

Inled med kort summering av studien:

- Uppföljning av insatsen Extravuxen
- Enkät, fokusgrupper och intervjuer
- Kommer att redovisas i text och muntliga presentationer
- Aidentifierade uppgifter

Intervjufrågor

Kan ni börja med att gå en runda där ni berättar er erfarenhet av extravuxen som insats?

Hur tycker ni att extravuxen skiljer sig från andra kontaktinsatser?

Vilka ungdomar passar den här insatsen bäst för?

Vad ser ni för resultat av att ungdomar har haft en Extravuxen?

Vad har varit den största utmaningen i er kommun när ni har infört extravuxen?

Om ni går tillbaka till innan ni kom igång med insatsen, hur var era förväntningar på utfallet?

Vad motiverade er till att ta in den här insatsen?

Har det förändrat ert arbetssätt eller påverkat arbetet utanför det här projektet, att kommunen introducerat Extravuxen?

Vad skulle ni ge för råd till en kommun som just är i startgroparna och ska ta in den här insatsen?

Är det något mer som ni skulle vilja ta upp?

BILAGA 3. INFORMATIONSBREV

För kommunernas projektgrupper hölls en presentation med powerpoint via videomöte tillsammans med föreningen Maskrosbarn, istället för ett informationsbrev i juni 2021. Email enligt nedan skickades till fyra Extravuxna som presenterats av en kommuns socialtjänst, varav två tackade ja till intervju.

Hej!

Jag heter Baharan Kazemi och jobbar som forsknings- och utvecklingsledare på FoU Nordväst i Stockholm. På uppdrag av föreningen Maskrosbarn gör jag nu en uppföljning av insatsen Extravuxen. Det innebär att de ungdomar som är igång med insatsen erbjudits att fylla i en enkät om hur de tycker att det har varit, samt att två fokusgruppsintervjuer har gjorts med socialtjänstens medarbetare. Jag skulle också vilja göra telefonintervjuer med personer som jobbar som extravuxna, för att få ytterligare information.

Jag fick din email av Emma på Lidköpings kommun och mailar nu för att höra om du kan ställa upp på en intervju. Intervjuerna kommer att avidentifieras och redovisas tillsammans med data från minst en annan kommun. Det kommer inte gå att urskilja vilken extravuxen eller ungdom det handlar om, utan fokus ligger på upplevelser av insatsen mer generellt, hur den har blivit i praktiken, vad som har varit förutsättningar och hinder i uppstartsprocessen och i ditt fall då, den extravuxnes reflektioner kring insatsen.

Jag har följande tider för intervju och undrar om något av det passar för dig:
[tidsförslag]

Intervjun beräknas ta 30-45 min och genomförs på telefon el zoom med ljudinspelning. Ljudfilen förstörs när intervjun är transkriberad och avidentifierad.

Jag hoppas att någon av tiderna fungerar. Hör gärna av dig så snart du kan och tveka inte att ställa frågor om något är oklart,

Vänliga hälsningar

_BAHARAN KAZEMI

Forsknings- och utvecklingsledare

FoU Nordväst

Jakobsbergs sjukhus Plan 3

Birgittavägen 2A, 177 31 Järfälla

www.fou-nordvast.se

FoU Nordväst är ett kunskapscentrum för socialtjänsten i nordvästra Stockholmsregionen.

